

PETER ACKROYD

Peter Ackroyd je v Londonu živeči angleški pesnik, kritik, romanopisec in biograf. Za biografijo T. S. Eliota je prejel prestižno Whitbreadovo nagrado, za biografijo Thomasa Mora pa enako pomembno nagrado James Tait Black Memorial Prize. Med njegovimi romani sta najbolj znana *Hawksmoor* in *Chatterton*. Iz najnovejšega, *The Plato Papers*, pa objavljamo nekaj odlomkov. Kritiki so ga opisali kot "poživljajočo mešanico satire, zgodovine, moralke in jezikovne raziskave", in kot "komično, modro, delikatno, melanholično, ... skrbno umerjeno knjigo z učinkom, ki se vtihotapi v bralčeve sanje". In celo kot "brezčasno literarno mojstrovino".

Platon, oratar, ob obrednih priložnostih zbere prebivalce Londona, da bi jim govoril o davni zgodovini njihovega mesta, s posebnim poudarkom na nesrečnem obdobju Mouldwarp (1500 – 2300 AD). Potem ga obiščejo sanje, ali pa ima vizijo, ali pa gre na resnično potovanje (mnenja so si različna) in zaide v velikansko podzemno jamo, v kateri še zmeraj živijo prebivalci Londona iz obdobja Mouldwarp. Ko se vrne iz jame, želi povedati o svojih odkritjih tudi drugim, toda njegove zgodbe sprožijo med someščani preplah. Obtožijo ga, da s svojimi lažmi in fabulami pohujšuje mlade ...

Govoril bom o romanopiscu Charlesu Dickensu, ki je bil na višku ustvarjalne moči nekako med sedemnajstim in dvajsetim stoletjem naše zemlje. Naslovi njegovih del so nam sicer ostali, roman pa samo eden, žal nepopoln. Sedem strani je iztrganih in pisateljevo ime je delno zbrisano, iz razlogov, ki mi niso znani. Večina pripovedi pa se nam je ohranila in nam ponuja edinstveno priložnost za preučevanje domišljije v obdobju Mouldwarp. Naslov romana je *O izvoru vrst z naravno selekcijo*, spisal Charles D____. Preostanek imena je nekdo izdolbel z nekakšnim primitivnim orodjem, poleg pa je napisano »Knjiga zla!« s snovjo, izdelano iz barvila. Bralka očitno ni odobravalale beletrije! Najbrž je bilo preveč melodramatično ali romantično za njen prefinjeni okus! Kljub temu izbrisu pa nimamo razloga za dvom; ta roman je prav gotovo napisal avtor *Velikega pričakovanja* in *Težkih časov*.

Začne se s stavkom glavnega junaka (»Ko sem bil na krovu ladje Njenega Veličanstva *Beagle*, so me zelo presunila nekatera dejstva.«), ki nato nadaljuje to nenavadno zgodbo. Z opazovanjem čebel, golobov in različnih drugih bitij okoli sebe mu uspe, da v svojem umu ustvari cel svet, tako zapleten, da začne

navsezadnje verjeti v njegovo resničnost. To nas spominja na neko drugo literarno delo, ki smo ga našli, na *Don Kihota*, katerega protagonist živi v podobni zablodi. Donkihotskega junaka *Izvora* pa je pisatelj naslikal kot obsedenega z »bojem«, »tekmovanjem« in »smrtjo zaradi naravne selekcije«, in sicer v maniri, ki je hkrati morbidna in humoristična. Dela se, da je v svojih izračunavanjih zelo natančen, potem pa izjavi: »Zbral sem dolg seznam takšnih primerov, toda kot prej me tudi tu ovira ta velika pomanjkljivost, da ga ne morem izročiti.« Tej čudovito komični pripombi sledi še ena, ki ni nič manj bogata z na videz naključnim humorjem. »Brezupno je,« pravi, »da bi poskušal kogar koli prepričati o resničnosti te zadeve, ne da bi navedel dolgi seznam dejstev, ki sem jih zbral, ki pa jih tukaj nikakor ne morem predstaviti.« Pred nami je junak, ki mu ne bi verjeli, če bi obstajal v resničnem svetu!

Pretanjenost Dickensove fikcije postane zdaj očitna. Ko si je izmislil tega absurdnega možakarja, tega »naturalista«, ki potuje na ladji z nenavadnim imenom *Beagle* (angl. vohun, op. prev.), mu je uspelo ustvariti posredno parodijo na lastno družbo. Tudi podnaslov romana namiguje na eno od tarč njegove satire – *Ohranitev zaščitenih vrst v boju za življenje* se navezuje na iluzijo, da je mogoče vsa človeška bitja razvrstiti glede na »raso«, »spol« ali »razred«. Zanimiv dokaz za to najdemo v anekdotah nekega komika, brata Marxa, o katerem bom govoril kdaj drugič. Toda Dickens se je sposoben norčevati iz te ekscentrične hipoteze z besedami svojega nesrečnega pripovedovalca, ki pravi, da »bodo imele močno razširjene vrste, ki so premagale že mnoge tekmece ... najboljšo možnost, da se bodo polastile novih ozemelj, ko se bodo razširile v nove dežele«. Spomniti se je treba, da so se v srednjem obdobju Mouldwarpa različni narodi bojevali in kolonizirali drug drugega; kot pravi naš junak v svojem običajnem blagem tonu, »so oblike s severa lahko premagale šibkejšje južne oblike« z namenom, »da bi v daljnih deželah zmagovale v boju za življenje s tujimi prebivalci«. Mojstrska pika na i Dickensove ironije je, ko se njegov junak dostojanstveno pretvarja, kot da razpravlja samo o pticah in žuželkah, obenem pa nam postreže s čudovito zgoščenim, čeprav brutalnim povzetkom družbe, iz katere prihaja!

Njegov svet je resnično mračen, vladata mu potreba po delu in apetit po moči. Celo čebele »skrbi ... kako bi prihranile čas,« in protagonist povzdiguje »učinkovitejše delavnice na severu«; še naravo opisuje kot varčno ali celo skopo, z nenehno željo po »gospodarnosti«! Toda v prehodnem poglavju tega romana junak ni več zgolj komičen in odkrije bolj zlonamerne ali neprijetne lastnosti. Govori o potrebi po »hudem uničenju« in brez najmanjše ironije razglasi, da je treba »pustiti najmočnejše živeti in najšibkejšje umreti«. V nekem znamenitem odlomku slavi prizor nasilne smrti – »morali bi občudovati,« nas obvešča, »divjaško nagonsko sovraštvo čebele matice, ki jo v trenutku prisili, da uniči mlade matice, svoje hčerke«. Naleteli smo na odlomke, kot na primer »smrt kraljic«, »kraljice so umrle mlade in lepe« – ti nakazujejo, da

namiguje na dramatično tradicijo, ki je za nas ostala zavita v skrivnost. Nič pa ne more zakriti njegovega zanimanja za krvave pokole.

Boj in klanje postaneta pravzaprav osrednji sestavini neresničnega sveta, ki ga je ustvaril. Domišlja si, da vse življenje na zemlji izvira iz enega »skupnega starša« ali »prvobitne oblike«; potomci tega »prototipa« se nato razvijajo v različne živalske ali rastlinske vrste, ki pa se spet bojujejo med seboj, da bi »napredovale proti popolnosti«. To imenuje »evolucija«. Prosim, ostanite resni. Saj je samo oseba v romanu! No, pa se smejte, če se morate. Vedite pa, da tudi Charles Dickens sam smeši zaslepljeno prevzetnost svoje dobe. Pomnite tudi, da v tisti mračni preteklosti nihče ni mogel vedeti, da se vsi vidiki sveta spremenijo nenadoma in da se pojavi novo organsko življenje, ko zemlja to zahteva. Šele v obdobju Witspella so, na primer, spoznali, da so bile okamnele oblike, ki so jih našli v skalah ali ledu, ustvarjene zato, da bi se rogale svojim organskim dvojnikom ali jih oponašale. V istem obdobju so tudi spoznali, da vsak del zemlje spontano rojeva svoja lastna bitja.

Ta govor bom končal s temo iz omenjenega romana. Še ko glavni junak končuje svoj lažni in razvlečeni opis naravnega sveta, premišljuje o svojih doživetjih s turobnimi izrazi. »Kako minljive so želje in prizadevanja človeka,« se pritožuje, »kako kratek je njegov čas!« To so značilni mouldwarpovski občutki, vendar pa ob tej priložnosti prihajajo od učenjaka, ki živi v zmoti, čeprav trdi, da razume moč motiva za takšnimi splošnimi »željami in prizadevanji«! Vam smem torej priporočiti *Izvor vrst* kot komično mojstrovino?

* * *

O tej starodavni rasi, Američanih, vemo zelo malo. Ozemlje, na katerem so živeli, je zdaj širna brezoblična puščava, glede na zadnja poročila jo pometajo vroči vetrovi. Vendar pa smo odkrili dokaz, da utegnejo pod površjem te puščave obstajati sledovi velikega imperija. Pred naše obzidje so s porušenega Erosovega trga prinesli zapečateno skrinjo; imeli so jo seveda za posvečen predmet in več sto let je ležala nedotaknjena. Odprli so jo šele po slovesni otvoritvi naše Akademije starega veka. Skrinja je bila izdelana iz neznane kovinske snovi, pri strani pa je imela komaj še razločen napis »E. A. Poe. Američan. 1809–1849«. Ko so jo odprli, so odkrili, da vsebuje besedilo v črnem tisku z naslovom *Zgodbe in povesti*. To je bilo čudovito odkritje, saj je bil to prvi ostanek te neznane civilizacije; žal je zelo verjetno tudi zadnji. Če bi bila vsa zemlja steklena, kot pravi pregovor, bi še vedno iskali zaman. Zgodbe in povesti so torej izjemnega pomena kot edinstven zapis o izgubljeni rasi.

O ugledu in položaju avtorja ni dvoma. Imena, na primer, ni bilo težko razložiti. Poe je okrajšava za poet in po skupnem soglasju so razvozlati tudi preostalo: E. A. Poe = eminentni ameriški poet. Precej očitno je, da so ameriški pisatelji uživali blaženo anonimnost celo v obdobju Mouldwarpa. Vsi poznamo besedo poet, toda ker ni v *Zgodbah in povestih* nobene pesmi ali hvalnice, smo

prepričani, da so ta izraz uporabljali brez razločkov za vse pisatelje te civilizacije. To besedilo se je ohranilo zaradi svoje zgodovinske vsebine, in ne ker bi bilo snov za pesmi in ples.

Nedvomno je E. A. Poet zelo natančno opisal značilnosti ameriškega imperija. Njegovi državljani so stanovali v zelo velikih in zelo starih hišah, ki so bile zaradi podnebnih razmer verjetno pogosto prekrte z lišaji ali bršljanom. V mnogih pogledih se je arhitektura teh dvorcev prilagajala istim vzorcem: v njih so bile knjižnice in stebrišča, sobane s starinskimi slikami in dolgi hodniki, ki so zavito vodili do velikih zapahnenih vrat. Za njihove sobe je bilo značilno, da so bile velike in visoke, z ozkimi okni s šilastimi loki in temnimi podi iz lesa, ki so ga imenovali hrast. Te hiše so imele tudi nešteta stopnišča in kleti; prehode so osvetljevali svečniki, četudi je bilo v navadi, da je hišni gospodar nosil gorečo baklo, ko se je vzpenjal po stopnicah. Ena izmed odličnih družin, Usherjevi, je imela to srečo, da so posedovali grobnice, v katere so lahko pokopavali svoje mrtve brez nadležnih cerkvenih obredov. Po Poetovem pričanju Američani sploh niso imeli kake uveljavljene ali organizirane vere. Očitno jih je bilo neizmerno strah noči in teme, kot mnogo drugih primitivnih plemen, toda imeli so zlo božanstvo, ki so ga mirili z zapletenimi ceremonijami in obredi. V enem izmed Poetovih zgodovinskih sporočil najdemo zapis o »palači tistega vruga, Gina«, to se seveda nanaša na Ijina, ki je v zgodbah vzhodnih dežel škrat ali demon. Odkrili smo naslov ene od Poetovih razprav, *Sprijeni škrat*, kar je bil brez dvoma katekizem ali pobožna študija. Ob takih odkritjih z žalostjo spoznavamo, koliko smo izgubili.

Zdi pa se, da so se Američani najbolj bali, da bi jih prezgodaj pokopali. Ta strah je bil povezan z vražo, ki so jo imenovali Kri-in-gen.¹ Po njej naj bi duša pri nižjih temperaturah ostala ujeta v telesu; verjeli so, da zmrznjen duh ne more poleteti iz svojega gnezda. Ne, nobenega razloga ni za smeh! Ameriška pokrajina je bila enolična in preteča, mrzla obdobja so se vlekla brez konca in kraja in imeli so več »noči« kakor »dneva«.

V nekaterih pogledih lahko tu najdemo razlago za pozornost zbujujočo zunanost tamkajšnjih prebivalcev. Američani so imeli blede lica, tanke ustnice in velike oči, po večini dolge in svilnate lase. Iz te zgodbe je razvidno, da so bili vsi daljnega aristokratskega izvora; eden od naših bralcev je prišel na dan s teorijo, da so vsi izhajali iz istega klana ali rodbine, kar bi pojasnjevalo njihove izrazite in samosvoje poteze. Od učenega Poeta zvemo, da so bili zelo živčni ljudje, ki so trpeli zaradi bolesterne silovitosti svojih sposobnosti. Nenehno so doživljali »nejasen občutek groze in obupa«. Nagnjeni so bili k najskerajnejšim občutkom čudenja ali veselosti in dozdeva se nam, da je bilo med mladimi nenavadno veliko blaznežev.

Govorili smo že o njihovem strahu pred prezgodnjim pokopom, toda ker ga je spremljal tako močan občutek greha in zla, so mnogi mislili, da so že prekleti. Vse misli Američanov so se sukale okoli smrti. Zakaj naj bi bili tako bogati in

¹ Kriogenika je veda o zelo nizkih temperaturah (op. prev.).

aristokratski ljudje tako občutljivi za bolesten strah in zakaj so si izbrali življenje med tolikerimi znamenji potrtosti in razpadanja, so vprašanja, na katera bo treba še odgovoriti. Mogoče je slutiti, da so trpeli za skupno in podedovano boleznijo, ki je bila vzrok, da so se, na primer, umikali pred žarečo svetlobo in se zadrževali v svojih dvorcih. Lahko pa obstaja tudi kaka druga razlaga.

Ali lahko navedem Poetove besede? »In potem, po preteku šestdesetih minut (kar ustreza tri tisoč šeststo sekundam Časa, ki leti), je ura znova udarila, temu pa je sledilo isto vznemirjenje, drhtenje in premišljevanje kot prej.« Nekateri ste zbegani. »Ura« je bila mehanski sistem, ki je izdeloval ta »Čas«. Na začetku so nemara imeli tržnice, na katerih so ljudem razdeljevali Čas, vendar so bili takrat, ko je Poet pisal svojo zgodbo, mehanizmi že tako trdni, da ga je bilo mogoče izdelovati s pomočjo različnih koles in številčnic. V isti pripovedi omenja tudi predmet, znan kot »nihalo«, pritrjeno na uro. In celo »votlino«, v kateri so Čas shranjevali.

Vsi dokazi torej kažejo na to, da so Američani imeli Čas za nujno potreben element svojega bivanja. V besedilu je tudi zdravica ali poklon temu božanstvu, katere refren je: »Gospoda, čas je.« Verjetno je bilo to bitje tudi vidno. Omenil sem že, da Poet piše o »Času, ki leti«. To daje slutiti, da so videli krilate ali leteče postave; s tem bi bilo moč razložiti pogoste omembe »pridušenih« ali »tihih, nedoločenih zvokov«, ki jih tolmačimo kot šum korakov ali udarjanje kril. Toda na tej točki priznamo, da smo pred uganko, ki nam jo postavlja odlomek, ki opisuje »vznemirjenje, drhtenje in premišljevanje«, ki jih je Čas vnesel v ljudi. V njegovi navzočnosti so trepetali, in ko je »letel«, so se s tesnobnim premišljevanjem zatapljali vanj. Toda tudi če učinek ni bil niti malo blagodejen, so verjeli, da je v nekakšnem mračnem smislu del njihovega telesa. Razbijanje človeškega srca so, na primer, primerjali z zvoki, ki »jih dela žepna ura, zavita v bombaž«. »Žepna ura«² je bila tisti del ure, ki je strmel v svojega lastnika.

Neki drug odstavek v *Zgodbah in povestih* daje slutiti odkritja, ki so nastala mnogo kasneje. Po opisih ameriških dvorcev se dozdeva, da so te veličastne hiše »oblikovale usodo« tistih, ki so v njih prebivali; imele so »samosvoje ozračje«, ki je z »nadležnim in neznosnim vplivom« vladalo vsem, ki so stanovali v njih. Čudno, kajne? Tega zgodovinarja starodavnih časov bi lahko napačno imeli za preroka! Toda potem preberemo: »Iskreno rečeno, dovolj imam tega življenja in sploh devetnajstega stoletja. Prepričan sem, da gre vse narobe.« Poglobite se v te besede, ki kažejo tolikšen občutek žalosti in izgube. Konec je še bolj jedeck. »Nekaj sto let bom ostal balzamiran.« V tem je seveda patos in tudi ironija. Če bi Poeta res znova obudili že čez dvesto let, bi doba Mouldwarpa še obstajala z vso svojo izprieno močjo. Toda čeprav je bilo to neplodno in zatiralsko obdobje, nam delo, ki je pred nami, potrjuje, da so bili celo tedaj namigi in odsevi nekega drugega življenja, ki se je končno pojavilo z veličastno bleščavo obdobja Witspella. Hvala.

² (Žepna) ura je v angl. watch, kar pomeni tudi gledati (op. prev.).

Doba apostolov je bila čas trpljenja in žalostink, saj so mislili, da je že zemlja sama po sebi zla, vsi njeni prebivalci pa grešniki. Bogovi so odšli in ljudje so bili prepričani, da je naravni svet izdal svojo duhovno dediščino. Apostoli so širili doktrino, da je človeški rod zagrešil strašen prekršek neznanega izvora, za katerega se je mogoče odkupiti samo z molitvijo in pokoro; in ni trajalo dolgo, pa je bila bolečina sama po sebi vrednota. Vztrajali so tudi v prepričanju, da so različni bogovi postali eno božanstvo, ki se skriva v oblaku, občasno pa v bleščeči svetlobi. Po pričevanju apostolov je ta bog že izročil nekatere svojih stvorov večnim mukam na območju, znanem kot pekel; kje natanko se nahaja, še niso odkrili, menimo pa, da leži blizu Hada. Vendar smo prepričani, da je bila vera apostolov vera krvi in gorja. Zato so v tem davnem obdobju angeli le poredko obiskali zemljo; če pa so se že spustili nanjo, je bilo to le za nekaj trenutkov, saj nam je sam Gabrijel povedal, da niso imeli nikakršne priložnosti za inteligen ten pogovor.

Razlogov, zakaj je ta vera navsezadnje propadla, ne poznamo, čeprav je verjetno, da so njeno nestabilnost povzročila nekatera notranja protislovja. Zagovarjala je na primer vrednote, kot sta sočutje in usmiljenje, kaznovala pa je tiste, ki niso marali sprejeti njene avtoritete; čistila je vsemogočno božanstvo, obenem pa vztrajala pri posameznikovi svobodni izbiri med odrešitvijo in prekletstvom. Ta protislovja so se ohranila mnogo stoletij, nazadnje pa je vera propadla in prepustila mesto bolj verjetnim razlagam Mouldwarpa.

Zadnja stoletja Mouldwarpa so ponujala verjetno najbolj resnobne in grozne prizore v vsej zemeljski zgodovini. Kdo lahko verodostojno opiše na primer brezup, ki ga je povzročilo čaščenje vsakovrstnih mrež in omrežij, ki so se razpredale med ljudmi v teh zadnjih letih? Zdi se, da so nosili ta turobna oblačila kot obliko suženjstva, pa tudi čaščenja, kot da bi lahko s tem prekrili in zatajili lastno temačnost. Od svojih lahkovernih prednikov so podedovali malikovanje napredka, vendar v svoji skrajnosti niso imeli nikakršne predstave o tem, proti čemu – če sploh – pravzaprav napredujejo. Nič pa jih ni moglo pripraviti na strahote konca.

Svečeniki tega obdobja so izgubili jasnovidno moč in so postali tehniki; njihovo znanje je bilo tako omejeno, da so se ukvarjali večinoma le z izračunavanjem diagramov in števil znotraj stvarnega sveta. Ena skupina duhovniške kaste je bila izučena, da je opazovala nebesni svod (glede na starodavna besedila so jih poznali pod imenom astronomadi ali morda astronomeriki), da bi potrdili pravilnost in predvidljivost premikov na njem. Verjamemo, da so imeli to za znanost. Vendar je prišel trenutek, ko je eden od opazovalcev opazil, da je neki šibek vir svetlobe nekako izginil. Opazovalec na nekem drugem delu sveta je

potrdil, da so izginila tudi druga oddaljena svetlobna območja. Prestrašeni in panični so se astronomi posvetovali med seboj; odkrili pa so samo to, da so te zvezde in meglice izginile kratko malo zato, ker jih nihče ni gledal. Z naraščajočim obupom so tehniki preučevali svoje zemljevide in modele, da bi sestavili seznam nebesnih teles, ki jih niso nepretrgano opazovali. Seveda so tudi ti predmeti izginili. Voditelji Mouldwarpa so se nenadoma soočili s spoznanjem, da so sestavni deli njihovega vesolja prenehali obstajati, če jih niso aktivno opazovali ali preučevali. V eni sami generaciji se je razširilo splošno prepričanje, da nočno nebo z vsemi njegovimi značilnostmi ustvarja človeška zaznava.

Potem je postala vsaka galaksija in vsako ozvezdje predmet nepretrgane pozornosti, kot da bi bilo mogoče vesolje obdržati skupaj z dejanjem skupne volje. Toda bilo je že prepozno. Začeli so dvomiti. Nato so se vse zvezde, kvadrant za kvadrantom, postopno utrile. Ko se je ta proces začel, ga ni bilo moč več ustaviti; propad na enem delu se je razširil po vsem nočnem nebu. Odkar so astronomi verjeli, da so odgovorni za to, kar opazujejo, niso mogli več z zaupanjem in zanesljivo določiti svojih ciljev. In tako se je tema širila.

Prebivalstva ni nihče obvestil o teh dogodkih in ni opazilo izginotja nekaterih oddaljenih zvezd. Toda ko so počasi zbledeli najvidnejši vzorci nočnega neba, je to povzročilo velik in uničujoč preplah. Nekdo je predlagal, da bi molili. Molili? K čemu? Že dolgo tega so se odrekli zamisli o božanskem v sebi ali nad seboj. Kdo si lahko predstavlja prizore besnosti in obupa, ko se je začelo delo Mouldwarpa parati po osemsto letih? Ljudje so najprej usmerili jezo na duhovnike, ki so jih očitno goljufali in manipulirali z njimi; obrnili so se proti tistim, ki so ustvarili vzrok, abstrakcijo in temo, ki jih je požirala. Toda tudi poklicni znanstveniki so bili prestrašeni in osupli nad dogodki, ki so se zgrnili nadnje. Nikoli niso razumeli, da so vpleteni v dejanja magije in da njihovo vesolje izvira iz človeškega uma. Nato je ugasnilo še sonce.

Sledilo je obdobje gneva in strahu, ki ga omenjajo številne kronike. Ljudje Mouldwarpa niso prepoznali ali niso mogli prepoznati svetlobe v sebi samih; zato so besneli proti temi in lažni stvarnosti, ki so jo bili zgradili okoli sebe. Nekateri so se čudili, kako da še vedno živijo in dihaajo, toda večina prebivalcev te zgubljene civilizacije se je počutila tako hudo izžvana, da so bili med njimi pogosti izbruhi nasilja in uničevanja. Najprej so se obrnili proti strojem svojih gospodarjev in jih po mnenju naših zgodovinarjev začeli zažigati. V tem splošnem požaru so zažgali svoje mreže in omrežja, ki so bila oblačila njihovega praznovernega kulta, in razbili vse zaslone in znake, s pomočjo katerih je bil organiziran. Ko so zgubili nadzor nad vesoljem, so izgubili vero v civilizacijo, ki jih je ustvarila. Njihova računalna, njihove oblike sporazumevanja, njihovi načini prevoza – vse se je zdelo nepomembno in neznatno spričo noči, ki je zdaj zastirala njihov svet. Tako so opravili z njimi. Uničili so jih. Požgali so jih do tal. Šele potem, v izčrpanosti in tistem obupu, ki je zaznamoval smrt Mouldwarpa, je luč človeštva začela svoje poslanstvo.

Kmalu po splošnem požaru, ko so se plameni unesli, se je iz same zemlje izvila pridušena in mračna luč, katere moč je naraščala in obdala ljudi. Navsezadnje je bil jasen dan brez nočnega neba, ki jih je tako dolgo zavajalo in obvladovalo; razveselili so se, potem pa jih je postalo strah, ko so odkrili, da prihaja luč tudi iz njih samih. To je bil trenutek, ki ga lahko s precejšnjo gotovostjo imenujemo začetek Witspella.

Prevedla Jana Cedilnik

